

Мр Пејаковић Далибор
адвокат из Бања Луке

Мр Поповић Александар
адвокат из Бања Луке

**ПРАВНА ПРИРОДА УГОВОРА О КРЕДИТУ И ПРОБЛЕМИ
НАСТАНКА УГОВОРА У ПРАКСИ**

Бања Лука, 2013.

РЕЗИМЕ

Овим радом покушавају се анализирати проблеми у пракси који прате поступке и начине закључивања уговора о кредиту између пословних банака у Босни и Херцеговини и физичких и правних лица. Нарочито се ставља нагласак на поједине одредбе уговора о кредиту које су закључене супротно позитивним законским прописима. Скреће се пажња на велики значај уношења одредби у уговору о кредиту који морају бити у складу са законом, односно такви да штите интересе обе уговорне стране, као и на проблеме у пракси са којима су се срели корисници кредита. У раду се анализира значај обрачуна уговорене каматне стопе у складу са међународним стандардима и упутствима Агенције за Банкарство.

Резултат који се овим радом жели постићи јесте да се учини један допринос потпунијем и цјеловитијем сагледавању правних питања која се могу поставити у вези са закључивањем уговора о кредиту са физичким и правним лицима.

Кључне ријечи: Уговор, кредит, камата, мјенице

УВОД

Савремени начин развоја привреде данас се готово не може ни замислити без пословних односа са банкама. Ово се нарочито односи на одобравање кредитних средстава без којих је данашњи развој привредних друштава готово немогућ. Поред своје функције које банке обављају у области платног промета, велика улога банака је у области закључивања уговора о штедњи, уговора о сефу и осталим областима везаним за банкарски систем.

Ова улога пословних банака се односи и на физичка лица, како у области платног промета, тако и у области одобравања кредитних средстава.

Управо из овако велике важности института банкарског система од самог развоја пословних односа са банкама јавила се потреба да се овај институт детаљно уреди законским нормама, како пословне банке не би саме произвољно одређивале правила, рокове, начине обрачуна камата, услова пласирања средстава и сл.

На императивном уређењу основних одредби банкарског система се у великој мјери успјело, те су све државе углавном банкарске послове уредиле законским одредбама. Слично је и са земљама бивше Југославије. У Босни и Херцеговини овај институт је уређен законом о банкама¹.

Међутим и поред оваквог законског уређења основних законских одредби банкарског система увијек се у пракси јављају одређени проблеми са којима се сусрећу и банке и корисници банкарских услуга.

Један од јако великих проблема јесте питање поступка и начина закључивања уговора о кредиту, уговарање висине каматне стопе, начин обезбјеђења одобрених кредитних средстава и сл.

¹ Закон о банкама Републике Српске „Сл. гласник РС”, бр. 44 од 19. јуна 2003, 74/04, 116/11, 5/12 и Закон о банкама Федерације Бих „Сл. новине ФБиХ”, бр. 39 од 15 октобра 1998, 32/00, 27/02, 41/02, 58/02, 13/03, 19/03, 28/03.

1. РАЗВОЈ БАНКАРСКОГ СИСТЕМА У ПОСЛИЈЕРАТНОЈ БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Од самог потписивања Дејтонског мировног споразума и БиХ у децембру 1995.године почеле су припреме за обнову и реконструкцију Босне и Херцеговине. У почетку су највећи извор финансирања обнове износила донаторска средства која су износила око 3,5 милијарди долара.

У периоду 1996-1998.године обављене су значајне припреме за приватизацију Босне и Херцеговине.

Сви ови фактори су имали утицаја на повећање ризика улагања у привреду Босне и Херцеговине, односно финансирања предузећа која су била предмет приватизације.

Саме последице на структурирање активе банкарског система, као и на издвајање трошкова на име потенцијалних кредитних губитака очитовале су се у паду прихода по основу камата на одобрене кредите и смањење могућности генерисања средстава за њихов обрт.

Неразвијеност тржишта новца имала је за последицу да су могућности робне трансформације постале озбиљна сметња развоју банкарског сектора.

У јуну 1998.године уводи се јединствена валута-конвертибилна марка, а у септембру 1999.године јединствени платни промет на нивоу цијеле Босне Херцеговине.

Оснивање централне Банке БиХ 1997.године била је прекретница за развој банкарског система.

Закључивање уговора о слободној трговини са земљама Југоисточне европе и окружења имало је за последицу бржи раст увоза и извоза, што је утицало на повећање платног промета. У том периоду дошло је до једног званичног повећања привредног система, а и самог банкарског сектора.

У 2004.години је пословало већ 35 комерцијалних банка и 44 микрокредитне организације. Сам процес приватизације државних банака је текао доста једноставно јер је прије свега законом о страним улагањима било омогућено да се у ентитетима БиХ оснивају банке које имају страни капитал.

Усвајањем закона о политици директних страних улагања у БиХ дошло је до праве експанзије иностраних банака. Крајем 2003.године тржишно учешће 10 највећих банка износило је 72,5%, а укупна актива банкарског сектора порасла је са 3,7 на 7,8 милијарди КМ у периоду од 1998. до краја 2003.године.

Овакво погодно тло за развој банкарског система погодновало је и чињеницом што нити један од ентитета у Босни и Херцеговини према важећим законима немају утицаја на формирање каматних стопа, односно исто је слободно у зависности од понуде и потражње.

Показатељ да је оснивање банкарског сектора од стране иностраних банака веома добра инвестиција показује и чињеница да су сувласници преко 75% оснивачког капитала у банкама БиХ нерезиденти.

Ова аутономија пословних банака која је омогућена прије свега законским прописима довела је до либерализације међународних токова тржишта новца односно капитала у Босни и Херцеговини.

У периоду од 1998-2003.године актива пословних банака у Босни и Херцеговини порасла је за 108,9%. Почетком 2000.године дошло је до доласка банака из Њемачке и Аустрије, услед чега је однос активе према БДП до 2003.године порастао са 42,2% на 64,1%.

Услед овакве експанзије банкарског сектора Босна и Херцеговина је у области комерцијалног банкарства у поређењу са осталим земљама Југоисточне европе остварила запажене резултате и налазила се на другом мјесту, иза Хрватске, а прије Албаније, Македоније и Бугарске.

У оваквим условима банкарски сектор је дошао у позицију да поставља услове одобравања кредита по својој вољи, без икаквог уплитања државних органа.

Подаци показују да је кредитни портфолио комерцијалних банака значајно реструктуисан у корист мање ризичних клијената (домаћинстава) у односу на ризичније (пословни сектор).

Управо оваква економска, односно привредна ситуација пронашла је погодну ситуацију за могућност закључивања уговора од стране банака којима се крше основне законске одредбе.

2. ОСНОВНИ ПРОБЛЕМИ ПРИРОДЕ УГОВОРА О КРЕДИТУ

Како смо видјели, у последњих неколико година у Босни и Херцеговини дошло је до снажне експанзије пословних банака, прије свега иностраних банака које су улагањем у куповину домаћих банака у поступку стечаја или приватизације видјели могућност остваривања великог профита.

Ратна и послеријатна криза у Босни и Херцеговини довеле су до тога да је постојала велика потреба за готовим новцем ради улагања у разрушену привреду, а тако и за грађане који су у добијању кредитних средстава видјели једину могућност изналажења начина рјешавања тренутне кризе у којој су се нашли.

Управо у оваквој ситуацији пословне банке су пронашле погодно тло за свој развој и остваривање профита.

Користећи свој положај који је у многочему повољнији од корисника кредита, банке су имале могућност да пласирање својих кредитних средстава условљавају веома неповољним условима, односно веома високим каматама и обезбјеђењима кредита који су гарантовали банци да ће се моћи наплатити уколико кредитна средства не буду уредно враћана, а да су та обезбјеђења кредита прибављана од корисника кредита супротно позитивним прописима.

Осим наведеног, банке су имале могућност уношења у уговор о кредиту појединих одредби које су биле јако неповољне за корисника кредита, али је корисник кредита имао само двије могућности, прихватити све услове уговора о кредиту или одбити исти, у ком случају би био ускраћен за одобрени кредит.

Основне проблеме који су пратили закључивање уговора о кредиту у Босни и Херцеговини можемо подијелити у неколико врста, које ћемо посебно обрадити у овом раду, а то су.

1. Наплаћивање уговора о кредиту, односно тзв. „трошкова обраде кредита“;
2. Уговарање одобрених кредитних средстава у иностраној валути;
3. Обрачунавање каматне стопе супротно закљученом уговору о кредиту и кретањима новца на свјетском тржишту;
4. Узимање обезбјеђења кредита супротно позитивним прописима;
5. Закључивање тзв. шаблонских уговора о кредиту, без могућности било какве промјене истога од стране корисника кредита.

2.1. Наплаћивање закључених уговора о кредиту

Један од основних проблема са којим се корисници кредита сусрећу приликом закључивања уговора о кредиту јесте наплаћивање тзв. „трошкова обраде кредита“ од стране банке. Комерцијалне банке у Босни и Херцеговини обично приликом закључивања уговора о кредиту наплаћују око 1% - 5% од висине одобреног кредита трошкове кредита од клијената.

У овом случају видимо да корисник кредита не добија од банке цјелокупан износ одобрених средстава која су прецизирана у уговору, већ се тај износ умањује за одређени проценат.

Уговором о кредиту банка ставља на располагање кориснику кредита одређени новчани износ на одређено или неодређено време и за то од корисника кредита добија камату по уговореној стопи (уговорна камата). Уговорна камата је цијена комплетне кредитне услуге коју банка даје кориснику кредита. Осим камате која је прецизирана уговором о кредиту банка од корисника кредита наплаћује и дијелове кредитне услуге у смислу наплате трошкова обраде кредита, обезбеђења кредита, пријевремене отплате и сл.

У овом случају долази до двоструке наплате исте услуге, што није прихватљиво са правног аспекта. Трошкови обраде кредита нису битан елемент уговора о кредиту, нити било који мјеродаван закон предвиђа обавезу корисника кредита да банци плаћа кредитне трошкове².

Ове одредбе су у супротности са одредбама Закона о облигационим односима (чл. 1065 – 1068) и Закона о банкама (чл. 2), којима је првенствени циљ да уреде посебна права и посебну правну заштиту за кориснике финансијских услуга.

2.2. Уговарање одобрених кредитних средстава у иностраној валути

Једно од основних проблема које се јавља у пракси јесте закључивање уговора о кредиту од стране комерцијалних банака са физичким и правним лицима у којима су кредитна средства истима одобрена, али са уговарањем валутне клаузуле у иностраној валути (најчешће у EURO и CHF).

Уколико су кредитна средства одобрена са намјеном куповине некретнина, опреме или пласирања средстава која су потребна физичким или правним лицима у Босни и Херцеговини, односно нису намијењена за куповину на европском и међународном тржишту, у том случају су овакве одредбе Уговора противне позитивноправним прописима у Босни и Херцеговини.

Чланом 19. Закона о девизном пословању³ дефинисано је да Банке могу одобравати девизне кредите домаћим правним лицима ради плаћања у иностранству, с тим да се на одобрени девизни кредит може плаћати камата и у девизама.

Чланом 31. Закона о девизном пословању јасно је дефинисано да банка може да продаје девизе, а члан 14. истог закона даје могућност домаћим правним лицима да купују девизе, с тим што се та куповина сматра дозвољеном само ради куповине роба и услуга у иностранству, те уколико се поступа супротно овим законским прописима у члану 62.

² У рјешењу Врховног суда Србије Прев. бр. 295/99 од 19. јануара 2000. године пресуђено је да банка нема право на накнаду трошкова у процентуалном износу од кредита, већ само на стварне трошкове који су настали из тог односа, при чему се под стварним трошковима предвиђају исплаћени издаци трећим лицима настали због специфичности кредитног односа и који су заиста исплаћени трећим лицима.

³ Члан 19. Закона о девизном пословању („Службени гласник“ Републике Српске број 96/03, 123/06, 92/09).

истога закона предвиђено је кажњавање лица која купују и продају девизе изван оквира утврђених Законом.

Члан 19. Закона о девизном пословању такође предвиђа да Банка не може одобрити резиденту кредит у девизама, осим резиденту - правном лицу и предузетнику за плаћање увоза роба и услуга из иностранства.

Из ових законских одредби је видљиво да се девизна средства могу уговорати, односно одобравати само за остваривања промета, односно куповине и продаје у иностранству. Свако другачије уговарање, односно уговарање исплате кредитних средстава у девизама ради било каквог прометовања у Босни и Херцеговини представља кршење закона.

У закону о девизном пословању не постоји нити једна друга одредба која би на било који начин омогућила банци одобравање девизних кредита домаћим правним и физичким лицима лицима за било које намјене у земљи.

Банкама је у тренутку одобравања и исплате кредитних средстава најчешће познато да се кредит одобрава за остваривање одређених економских односа у домаћем платном промету, јер исте прије одобравања кредитних средстава утврђују све чињенице и околности које могле бити од било ког значаја за одобрење кредита, те се у овом случају не би могло истицати било какво оправдање да банка није знала да се одобрена кредитна средства не пласирају у иностранству.

Оваквим чином пословних банака законска сврха одобравања девизног кредита сматра се изиграном.

Међутим оно што представља посебан проблем у овом случају јесте да банке уговорена девизна средства обично нису ни исплаћивале, већ су одобрена средства исплаћивале у домаћој валути, односно у КМ. У овом случају видљиво је да су Банке у вријеме исплате кредита знале да ће цјелокупна новчана трансакција бити извршена у КМ.

Агенције за банкарство оба ентитета у Босни и Херцеговини, као највиши контролни органи у раду банака, донијеле су Одлуку о минималним стандардима за управљање девизним ризиком банака⁴.

Узевши у обзир ове одлуке и све њихове измјене и допуне, видљиво је да нити у једном од ових аката није прописана могућност давања девизних кредита изван законских оквира, односно да се исти може одобрити само ради плаћања роба и услуга у иностранству.

У овако наведеним случајевима када се одобравају кредитна средства са којима се уговара исплата истих у страном валути, односно девизама банке најчешће чине грешку.

У овом случају Банке врше обрачун курсне разлике понашајући се као да је исплата одобрених средстава кориснику кредита исплаћена заиста у тој страном валути (у еурима, швајцарским францима и сл.) и узимају у обзир све курсне промјене.

На овако промијењену основицу банке су обрачунавале камату, при томе примјењујући као основицу за утврђивање висине каматне стопе, висину одређеног страног тржишта на коме се купује новац (ЛИБОР или ЕУРИБОР), при томе се понашајући као да су кредитна средства и стварно купљена на овим тржиштима.

Међутим, оваква констатација је најчешће није тачна, јер се одобрена кредитна средства исплаћују у домаћој валути, односно у КМ, те у вријеме одобравања кредита кориснику

⁴ Одлука о минималним стандардима за управљање девизним ризиком банака Републике Српске ("Службени Гласник" Републике Српске број 12/03, 53/03, 85/04") и Одлука о минималним стандардима за управљање девизним ризиком банака Федерације БиХ („Службене новине“ Федерације БиХ број 3/03, 31/03, 64/03, 54/04 и 48/12).

кредита Банка обично уопште и нема преузетих новчаних средстава у страниј валути која би била слободна за пласман у овом износу.

Из пословних резултата банака у Босни и Херцеговини, видљиво је да су Банке укупно пласирале кредитних средстава у страниј валути (најчешће као што смо видјели еурима и швајцарским францима) знатно више средстава него што су и заиста имале на располагању те исте стране валуте у том периоду.

Из овога произилази да су банке неовлаштено наплаћивале курсну разлику, јер су физичким и правним лицима у Босни и Херцеговини пласирале домаћа депозитна средства приказујући их као страну валуту, те су неовлаштено обрачунавале и наплаћивале цијену новца који се купује на страном тржишту (ЛИБОР или ЕУРИБОР), те камату на курсну разлику.

Чланом 2. Одлуке о минималним стандардима за управљање девизним ризиком банака прецизирана је дефиниција валутне клаузуле према којој девизни ризик представља изложеност банке могућем утицају промјена девизних курсева и опасност да неповољне промјене резултирају губицима банке у КМ (домаћој валути), при чему ниво ФХ ризика представља функцију висине и дужине трајања изложености банке могућим промјенама девизних курсева и зависи од висине задужења банке у иностранству и степена валутне усклађености активе и пасиве биланса и ванбиланса банке, односно степена усклађености њених валутних новчаних токова.

Централна банка БиХ је утврдила „currency board“, те Банке у овом случају нису могле уговорати “валутну клаузулу” на овакав начин, односно у страниј валути.

У овако наведеним случајевима би се радило о класичном девизном кредиту, који као такав није допуштен законом због начина одобрења, исплате средстава и намјене средстава.

2.3. Обрачунавање каматне стопе супротно закљученом уговору о кредиту и кретањима новца на свјетском тржишту;

Пословне банке у Босни и Херцеговини су приликом закључивања уговора о кредиту са физичким или правним лицима уговарале каматну стопу најчешће се ослањајући на Либор или Еурибор, односно уговарале су каматну стопу у висини одређеног Еурибора или Либора (најчешће шестомјесечног или дванаестомјесечног) који се заокружује на слједећу већу четвртину+одређена маржа.

Према општеприхваћеној дефиницији „ЛИБОР“ (London Interbank Offered Rate) је промјењива каматна стопа која се обрачунава на међусобне кредите банака који послују на лондонском тржишту новца.

Са друге стране дефиниција „ЕУРИБОР-а“ (Euro Interbank Offered Rate) може се окарактерисати као међубанкарска стопа која представља дневну референтну каматну стопу по којој банке нуде једна другој новац за посуђивање на међубанкарском тржишту.

Дакле, банке су обично у закљученом уговору о кредиту најчешће уговарале плаћање цијене капитала на лондонском или међубанкарском тржишту, те су на тај износ вршиле обрачун камата.

Ове одредбе које су банке примјењивале би могле бити разумњиве, да су банке новац за пласман кредита заиста куповале на лондонском или међубанкарском тржишту новца. Међутим пословне евиденције банака показују да то баш и није тако.

Према пословним евиденцијама Банака у Босни и Херцеговини које су јавно објављене, већина банака је пласирала новац добијен од физичких и правних лица из Босне и Херцеговине који се код њега налази на депозиту у кредитна средства.

У складу са претходно наведеним ове банке нису могле, нити су имале право да врше обрачун цијене новца на лондонском тржишту или међубанкарском тржишту, као да су тај новац заиста и купиле на том истом тржишту⁵.

Из пословних резултата Банака такође је видљиво да су банке пласирале као кредитна средства у КМ, односно средства која су била депонована од стране домаћих правних и физичких лица, те да је новац који је набављен на свјетском тржишту износио веома мали проценат.

С обзиром на овако мали проценат набављеног новца на тржишту новца у иностранству, одобрена кредитна средства у КМ могу бити оптерећена Либором-ом, односно Еурибором само у том проценту, а не цјелокупно одобрена кредитна средства.

Када се погледа званична вриједност ЕУРИБОР-а и ЛИБОР-а на свјетском тржишту, почев од 2005.године па на даље, видљиво је да је вриједност истих констатно расла све до октобра 2008.године, када је почела енормно да опада.

Тако је примјера ради званична стопа 12 мјесечног ЕУРИБОР-а на дан 03.12.2007.године износила 4,71%, на дан 01.12.2008.године 3,92%, на дан 01.12.2009.године 1,23%, на дан 01.12.2010.године 1,52%, на дан 01.12.2011.године 2,03%⁶.

Такође и званична стопа 12 мјесечног Либора је примјера ради за куповину Еура износила 02.01.2008.године 4,73%, 02.01.2009.године 3,02%, 04.01.2010.године 1,22%, 03.01.2011.године 1,47%, 02.01.2012.године 1,90% и 02.01.2013.године 0,44%⁷.

У овом случају многе банке у БиХ су примјениле једну методу супротно позитивним прописима.

Када је вриједност Еурибор-а и Либора расла поједине банке су својим клијентима слале обавјештења о тренутном повећању каматне стопе, те су самим тим достављале и нови отплатни план за наредну годину⁸.

Међутим, када је вриједност истих почела енормно да опада, односно почев од октобра 2008.године, па на даље, банке су једноставно престале да обавјештавају своје клијенте о тренутном кретању тог истог Еурибора и Либора, те су, умјесто да своју каматну стопу усклађују са тренутном вриједношћу каматне стопе, јер су такав начин обрачуна камате и уговориле, исти не само задржали постојећу каматну стопу већ су исту и повећавали, чиме су увелико оштетили своје клијенте који су били принуђени да безразложно плаћају веће рате кредита.

⁵ Тако је, према извјештају о пословању на дан 31.12.2010.године., према билансу стања једне од пословних банака пасива – укупне обавезе износила 1.710 милиона КМ, док су депозити износили 1.537 милиона КМ. Из овога произилази да разлика између депозита којег код банке имају домаћа физичка и правна лица и укупних обавеза, у које могу улазити и страна средства, износи свега 4%.

⁶ Подаци преузети са службене странице „www.euriborrates.eu“

⁷ Подаци преузети са службене странице „Global-rates.com“

⁸ Примјер једног дописа које су банке слале својим корисницима након што је вриједност Еурибора пала: „Претходних година банка је раст поменутих каматних стопа компензовала науштрб својих прихода, али смо сада присиљени да дио терета подијелимо са вама, нашим клијентима. Банка је негирала мјестимичне прогнозе које су говориле да ће раст каматних стопа на кредите бити између 1,50% и 2,00%. У банци то није случај јер смо успјели да зауставимо раст камата на нивоу између 0,25% и 0,75%.

Поред оваквог обрачуна и уговарања каматне стопе обично су банке уговарале још и клаузулу да се у раздобљу кориштења кредита до почетка отплате ануитета зарачунава интеркаларна камата на кредит у висни редовне каматне стопе

Када се овакве одредбе које су унесене у уговор о кредиту анализирају видљиво је да кориснику кредита није уопште била позната висина каматне стопе, а која је обавезни садржај сваког уговора о кредиту јер без податка о висини каматне стопе, кредитни уговор не може да буде важећи.

Агенција за банкарство и једног и другог ентитета у дијелу који се односи на јединствени начин обрачуна и исказивање ефективне каматне стопе на кредите и депозите назначила је да банка мора јасно дефинисати услове промјена номиналне каматне стопе у уговорима о кредиту, а о свим измјенама је банка дужна да обавијести клијента у писаној форми, најкасније у року од 30 дана.

Оно на шта би требало посебно обратити пажњу јесте констатација да пословне банке у закљученим уговорима о кредиту нису уопште уносиле одредбу на који начин се корисници кредита обавјештавају о промјени каматне стопе, односно гдје имају право увида у кретање висине каматне стопе, што су морале и биле дужне да учине према кориснику кредита.

У оваквим случајевима долази до ситуације када прије свега кориснику кредита није позната висина каматне стопе у току цијелог трајања уговора о кредиту, а осим тога поставља се једно веома важно питање, а то је да ли банка у оваквим случајевима обрачунава камату на камату?

Чланом 400. закона о облигационим односима Републике Српске јасно је дефинисано да је забрањен анатоцизам, односно обрачун камате на камату, о чему су већ више пута доношене и пресуде Врховних судова оба ентитета у БиХ⁹.

2.4. Узимање обезбјеђења кредита супротно позитивним прописима

Већина пословних банака приликом закључивања уговора о кредиту са физичким или правним лицима узима одређена средства обезбјеђења. Поред заснивања заложног права на покретним и непокретним стварима банке готово приликом сваког закључења уговора о кредиту као средство обезбјеђења узимају мјенице, како од самих корисника кредита, тако и од стране трећих лица.

Мјеница као средство обезбјеђења се у пракси показала као најефикаснији начин наплате дугованог, без дугих судских поступака и процедуре око намирења на заложеним некретнинама која је дефинисана законом о извршном поступку РС¹⁰. Члановима 74-114 закона о извршном поступку РС јасно је дефинисан поступак и начин намирења тражиоца извршења на непокретним стварима, односно залози, који поступак није ни мало једноставан и који не гарантује да ће се заложни повјерилац и поред огромне процедуре и трошкова које има у извршном поступку моћи намирити.

Закон о мјеници је јасно дефинисао поступак и начин узимања мјенице од стране банака. Међутим, у пракси банке често не примјењују основне законске одредбе које регулишу ову материју, покушавајући да се што више обезбиједе за случај неиспуњења обавезе.

⁹ Анатоцизам у начелу није дозвољен ни за уговорне ни за затезне камате. Више о томе Благојевић Б., Круљ В., Коментар закона о облигационим односима, Београд 1980. стр.891.

¹⁰ Члан 74-114 закона о извршном поступку Републике Српске ("Службени гласник Републике Српске", бр. 59/2003, 85/03, 64/05, 118/07, 29/10, 57/12).

Готово је редовна појава у пракси да корисник кредита (уколико је физичко лице лично или уколико се ради о правном лицу путем законског заступника) и одређена трећа лица (судужници) потпишу и овјере мјенице у име корисника кредита, или се ради о личним мјеницама у обиму који банка тражи од корисника кредита, а да банка није даваоцима мјенице дала попис бројева датих мјеница, нити давалац мјенице у том тренутку зна потпуни садржај који је уписан на мјеницама, јер се мјенице дају како то банка тражи, односно “бјанко” потписане.

Чланом 3. Закона о мјеницама¹¹ утврђен је тачан садржај мјенице да би иста била правоваљана.

Наведеном одредбом закона је прописано да трасирана мјеница садржи слиједеће податке:

- 1) ознаку да је мјеница, написану у самом слогу исправе, на језику на коме је састављена,
- 2) безусловно упутство да се плати одређена свота новца,
- 3) име лица који треба платити (трасат),
- 4) означење доспјелости,
- 5) мјесто гдје се плаћање треба обавити,
- 6) име лица коме се или по чијој се наредби мора платити (ремитент),
- 7) означење дана и мјеста издавања мјенице,
- 8) потпис лица које је издало мјеницу (трасант).

Недостатак било ког од ових законом утврђених података у мјеници, представља такав недостатак због којег може доћи у питање реализација саме мјенице.

У члану 4. Закона о мјеници јасно стоји да “Исправа у којој не би било ма којег од састојака набројаних у претходном члану не вриједи као трасирана мјеница...”

У овом случају на захтјев банке корисник кредита и солидарни дужници најчешће дају непопуњене мјенице, потписане и овјерене од стране истих, али без података који су прописани Законом.

Према одредби члана 34. ст.1. Закона о мјеници, мјеница се може издати:

- по виђењу,
- на одређено вријеме по виђењу,
- на одређено вријеме од дана издавања,
- на одређени дан.

Ставом 2. истога члана јасно је прецизирано да су ништаве мјенице у којима је доспјелост другачије назначена, као и мјенице са више доспјелости.

Према члану 35. Закона о мјеници, мјеница по виђењу се мора поднијети на исплату у року од једне године од дана издавања.

Према члану 106. Закона, властита мјеница садржи:

- 1) ознаку да је мјеница унесена у сам слог исправе на језику на коме је она састављена,
- 2) безусловно обећање да ће се одређена свота новца платити,
- 3) ознаку доспјелости,
- 4) мјесто гдје се плаћање треба обавити,
- 5) име лица коме се или по чијој се наредби мора платити,
- 6) ознаку дана и мјеста гдје је властита мјеница издата,
- 7) потпис лица који мјеницу издаје (издавалац).

Чланом 107. Закона о мјеници дефинисано је да исправа у којој не би било ма којег од састојака набројаних у члану 106. овог закона не вриједи као властита мјеница.

¹¹ Члан 3. закона о мјеницама Републике Српске („Службени Гласник“ Републике Српске број: 34/01)

Уколико мјенице које је банка тражила као обезбјеђење кредита од стране самог корисника кредита и солидарних дужника немају нити једне од напријед наведених састојака, сем потписа, јер се исте најчешће потписују "бјанко", самим тим исте не могу да вриједу као властите мјенице, како је то утврђено у напријед цитираном члану.

Према члану 4. ст.2. Закона о мјеници, мјеница у којој није означена доспјелост сматра се као мјеница по виђењу, те уколико у мјеници нема ознаке доспјелости иста се сматра као мјеница по виђењу.

Осим наведеног уз мјенице које се попуњавају на начин супротан одредбама закона о мјеници уз мјенице банка обавезује корисника кредита и солидарне дужнике да потпишу и тзв. мјеничне изјаве, које су најчешће сачињене на обрасцу Банке и у форми коју банка сама произвољно одређује.

Овакве изјаве нису дефинисане нити једном законском одредбом, односно исте не постоје као законска категорија, већ пословне банке овакве изјаве уводе као своју интерну праксу, али на начин који није законом допуштен.

Могли бисмо говорити да мјенична изјава дужника којом се овлашћује одређено лице да попуни потписану мјеницу може да постоји, али та изјава мора да буде са тачно одређеним подацима.

У мјеничним изјавама које су банке издавале лако се може запазити да у тзв. Мјеничној изјави, не постоје тачни подаци на који износ треба попунити коју мјеницу, када је рок доспијећа те мјенице, шта се наплаћује том мјеницом, у ком случају и када, на који износ се наплаћује слиједећа мјеница итд.

Обзиром да су мјенице и мјеничне изјаве сачињене супротно законским ограничењима за банку не постоји никакво ограничење, нити било каква назнака у мјеници или мјеничној изјави.

У оваквој ситуацији врло лако се може десити да се свака од потписаних мјеница накнадно попуни од стране било ког лица које је запослено у банци, на цјелокупан износ дугованог кредита, услед чега се може десити да се одједном појаве све мјенице са захтјевом за исплату истих, укупних износа кредита, и то мјеница које су поднесене на наплату код различитих банака. У оваквој ситуацији се такође може десити да се одједном појави више мјеничних поступака пред Судом, по истом основу, што може довести до велике штете за корисника кредита.

2.5. Закључивање тзв. шаблонских уговора о кредиту, без могућности било какве промјене истога од стране корисника кредита.

Оно што је још карактеристично приликом закључивања уговора о кредиту јесте да банка исте припрема и обично се ради о шаблонским уговорима. У овом случају корисник кредита готово да нема могућности промјене било ког дијела уговора. Банка готово да условљава корисника кредита на прихватање свих услова и садржаја уговора о кредиту, у ком случају може да одбије исплату кредитних средстава ако корисник кредита одбије да прихвати све услове, односно цијели садржај уговора.

Овакве случајеве можемо окарактерисати као зеленашки посао у складу са одредбама члана 141. Закона о облигационим односима.

Осим уговора о кредиту и анекси уговора се раде најчешће на обрасцима Банке, без да је корисник имао било какву могућност да промијени било коју одредбу истог.

Из овога се може закључити да се ради о типским уговорима, односно уговорима који су закључени према унапријед штампаном садржају и који су у цијелости припремљени и понуђени на безусловно потписивање од стране Банке, ради чега би на све нејасне одредбе требало примјенити правило утврђено у члану 100. Закона о облигационим односима (нејасне одредбе тумачиће се у корист друге стране)¹².

С обзиром да је сам чин закључивања Уговора на напријед прецизиран начин, изричито противан цитираним одредбама Закона, оваква одредба је ништава, у смислу члана 103. Закона о облигационим односима¹³.

Слична ситуација је и у случају промјене каматних стопа. Као што је напријед већ истакнуто, цијена банкарског капитала је увијек изражена кроз камату. Банка свој положај злоупотријебљавају, па је корисник кредита присиљен да потпише уговоре о кредиту и њихове анексе, знајући да не постоји било каква могућност да исти утиче на другачији садржај уговора од оног којег је банка припремила.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Анализирајући цјелокупни поступак и начин закључења уговора о кредиту можемо рећи да постоје одређени пропусти у пракси који се морају отклонити. Узимајући у обзир важност уговора о кредиту, односно само одобравање кредитних средстава, без којих је развој привредног система готово незамислив, можемо рећи да је цјелокупан поступак одобравања кредита и закључивања уговора потребно посебно анализирати и уклонити одређене недостатке.

У Босни и Херцеговини постоји већ неколико судских пресуда о накнади штете корисницима кредита којима су банке наплаћивале камату противно позитивним прописима. Узимајући у обзир цјелокупну ситуацију и учесталост оваквих уговора о кредиту није искључено да банке преплаве овакве тужбе поднесене од стране оштећених клијената.

Да би се ово спријечило, банке требају извршити анализу свих уговора о кредиту и отклонити недостатке, односно уколико је обрачуната камата виша од уговорене корисницима кредита вратити више обрачунат износ, уколико су као средство обезбјеђења узете мјенице од корисника кредита у ово случају је неопходно исте уништити, односно вратити их клијентима и попунити нове у складу са законом.

Уколико уговор о кредиту гласи на страну валуту а исти није исплаћен у иностранству, односно одобрени кредит није намијењен промету робе и услуга у иностранству, у том случају неопходно је предметни уговор исправити, односно извршити корекцију исплате у домаћој валути.

Ако се десио случај да је банка од својих корисника кредита наплатила тзв. „трошкове обраде кредита“ у том случају потребно је тај износ средстава вратити клијентима.

¹² Ово правило се примјењује када је уговор склопљен према унапријед утврђеном садржају или када је уговор на други начин припремила или предложила једна уговорна страна. Више о томе: Перовић С.: Коментар закона о облигационим односима, Крагујевац 1980., стр. 355.

¹³ Ништав уговор је онај уговор који је противан уставом утврђеним начелима, принудним прописима и моралу, односно онај уговор који је противан јавном поретку. Више о томе: Визнер Б.: Коментар закона о облигационим односима, Загреб 1978. стр. 454.

Оно што је најважније у овом случају јесте да банке приликом закључивања уговора о кредиту не требају да се понашају као странка која је у повољнијој позицији, односно да клијентима нуде типске уговоре по принципу „узми или остави“. Уговор о кредиту је двострани правни посао, те се приликом закључивања истога узимају у обзир жеље и потребе и једне и друге уговорне стране, те је потребно исти уговор међусобно усагласити.

Уколико се овакви недостаци исправе, односно изврше корекције, свакако да ће рејтинг банака у будућности да расте, а на обострано задовољство и банке и клијената. У супротном чека нас гомила тужби против банака и много незадовољних клијената.

Mr Dalibor Pejaković
lawyer in Banja Luka

Mr Aleksandar Popović
lawyer in Banja Luka

LEGAL NATURE AND LOAN AGREEMENT OF CONTRACT PROBLEMS IN PRACTICE

Summary

This paper is trying to analyze practical problems that follow procedures and ways of concluding a loan agreement between the banks in Bosnia and Herzegovina and the physical and legal people. Particular emphasis is placed on certain provisions of the loan agreement that concluded the opposite is applicable legal regulations. Turns attention to the great importance of the introduction of the provisions in the loan agreement, which must be in accordance with the law, and such that protecting the interests of both parties, as well as the problems in practice with which they met people loan. In paper analyzes significance of the contracted interest rate calculation in accordance with international standards and the directions say banking agencies. The result of this work, which is to be achieved is to make a contribution to a better and more complete analysis of the legal issues that may be raised in connection with the conclusion of the loan agreement with the physical and legal persons.

Keywords: contract, loan, interest, bills

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Антонијевић З.: Уговори у привреди, Београд 1976.;
2. Визнер Б.: Коментар закона о облигационим односима, Загреб 1978;
3. Благојевић Б., Круљ В., Коментар закона о облигационим односима, Београд 1980;
4. Васиљевић М., Рајчевић М., Поповић В., Уговори у привреди, Бања Лука 2002;
5. Одлука о минималним стандардима за управљање девизним ризиком банака "Службени Гласник РС број 12/03, 53/03, 85/04";
6. Одлука о минималним стандардима за управљање девизним ризиком банака „Службене новине Федерације БиХ број 3/03, 31/03, 6403, 54/04 и 48/12);
7. Перовић С.: Коментар закона о облигационим односима, Крагујевац 1980.;
8. Развој тржишта новца у БиХ, Економски институт Сарајево 2004.;
9. Рјешење Врховног суда Србије Прев. бр. 295/99 од 19. јануара 2000. Године;
10. Службене странице www.euriborrates.eu
11. Службене странице Global-rates.com
12. Закон о банкама Федерације Бих "Сл. новине ФБиХ", бр. 39 од 15 октобра 1998, 32/00, 27/02, 41/02, 58/02, 13/03, 19/03, 28/03;
13. Закон о банкама Републике Српске „Сл. гласник РС", бр. 44 од 19. јуна 2003, 74/04, 116/11, 5/12;
14. Закон о девизном пословању Службени гласник РС број 96/03, 123/06, 92/09;
15. Закон о извршном поступку „Службени гласник РС", бр. 59/2003, 85/03, 64/05, 118/07, 29/10, 57/12
16. Закон о мјеници „Службени Гласник РС“ број: 34/01
17. Закон о облигационим односима („Службени лист СФРЈ“ бр. 29/78, 39/85, 45/86, 57/89 и „Службени гласник РС“ бр. 17/93, 3/96);